

**DECLARAȚIA DELEGAȚIEI PRE-ELECTORALE ÎN MOLDOVA
A INSTITUTULUI NAȚIONAL DEMOCRATIC**
Chișinău, Moldova, 15 decembrie 2018

Această declarație este oferită de o delegație internațională organizată de către Institutul Național Democrat (NDI). Scopul delegației a fost să evalueze exact și imparțial pregătirile electorale pentru alegerile parlamentare din 2019, să analizeze contextul politic mai larg, să examineze factorii care ar putea afecta integritatea procesului electoral și să ofere recomandări care ar putea contribui la alegeri pașnice și credibile, dar și la încrederea publică în procesul electoral.

REZUMAT

Democrația este una din comorile cele mai valoroase ale Moldovei. Aceasta este vitală pentru susținerea stabilității, consolidarea prosperității și apărarea independenței. Ea este fundamentul unor alianțe de durată și de bună credință. Moldova poate și ar trebui să fie o istorie de succes a democrației în regiune. Ea a înregistrat numeroase realizări, inclusiv un mediu politic competitiv și pluralist, capacitatea dovedită în organizarea alegerilor autentice și alegători motivați. Cu toate acestea, încrederea cetățenilor în instituțiile și procesele politice s-a diminuat; oamenii se simt detașați de la reprezentanții aleși. Aceste tendințe reflectă un sentiment că realizările pentru care s-a luptat din greu se erodează. Alegerile parlamentare din februarie 2019 oferă o oportunitate de a recâștiga încrederea publică, care ar putea fi, la rândul său, investită într-un angajament reînnoit față de reformele democratice.

Pe măsură ce Moldova se apropie de alegeri, câteva aspecte se remarcă în calitate de domenii pentru restabilirea încrederii publice. Toate partidele și toți candidații trebuie să fie încrezuți că vor avea acces echitabil la alegeri și li se va permite să își desfășoare campania, să accedă în funcții și să își îndeplinească liber responsabilitățile alese. Nu există nici un loc pentru intimidare în procesul electoral. Toate partidele și toți candidații trebuie să aibă acces echitabil la mass-media, astfel încât alegătorii să poată face o alegere informată. Regulile cu privire la finanțarea campaniilor și diferențierea dintre campanie și activitățile statului trebuie să fie aplicate strict și echitabil. Responsabilitatea pentru îndeplinirea acestor așteptări aparține în mare măsură autorităților guvernamentale și organelor electorale. Cu toate acestea, alegerile legitime vor necesita eforturi constructive și coordonate din partea tuturor părților interesate din Moldova.

Pentru a aborda aceste provocări, delegația oferă o serie de recomandări, printre care:

- Guvernul trebuie să le comunice tuturor funcționarilor publici și susținătorilor partidelor politice că intimidarea partidelor, candidaților, jurnaliștilor, reprezentanților societății civile și alegătorilor nu se va tolera și cei care o vor face vor fi responsabilizați și sancționați în deplinătatea prevederilor legale. Partidele și candidații trebuie să fie absolut sigure că vor putea să se înregistreze și să participe liber în campanie.
- Puterea judecătorească trebuie să își exercite responsabilitățile într-un mod corect, imparțial și transparent, în corespundere cu statul de drept și indiferent de considerente politice.
- Guvernul trebuie să comunice că folosirea resurselor administrative în scopuri de partid va fi penalizată în deplinătatea prevederilor legale.
- Toate instituțiile mass-media trebuie să ofere acces echitabil partidelor și candidaților, conform legilor și reglementărilor în vigoare.
- Comunitatea internațională trebuie să monitorizeze îndeaproape mediul electoral, susținând eforturile din Moldova de a promova transparența și responsabilitatea.

Un proces electoral credibil ar consolida democrația în Moldova. Acesta i-ar inspira pe cei care promovează democrația în regiune. În același timp, un proces defect ar avea consecințe nefaste dincolo de hotarele țării. Este așadar vital pentru prietenii Moldovei din comunitatea internațională să fie alături de cetățenii din Moldova în susținerea unui proces ce respectă voința alegătorilor. Acest fapt va ajuta Moldova să-și mențină locul în comunitatea democrațiilor.

CONTEXTUL POLITIC

În Moldova vor avea loc alegeri parlamentare pe 24 februarie 2019. Există o tendință printre unii actori din comunitatea internațională de a privi aceste alegeri ca pe o luptă, pentru loialitatea Moldovei, între Vest și Est. Preocupările cetățenilor Moldovei se pot pierde în acest proces de analiză. Aceste alegeri vor putea fi considerate de succes dacă vor exprima și reflecta întreaga gamă de interese ale cetățenilor din Moldova.

Prim-Ministrul Pavel Filip a subliniat în repetate rânduri, atât în public, cât și în privat, că “nimeni nu este mai interesat în organizarea alegerilor libere și corecte decât guvernarea.” În acest sens, el a subliniat deschiderea țării către monitorizarea internațională a alegerilor.¹ Președintele Igor Dodon a asigurat delegația că este interesat ca Moldova să organizeze un scrutin democratic. La fel, Președintele Parlamentului Andrian Candu a subliniat în mod repetat că alegerile parlamentare din Moldova ar trebui să fie corecte și transparente, astfel încât cetățenii să își poată alege liber reprezentanții politici.² Delegația NDI oferă concluziile și recomandările sale întru susținerea acestor angajamente.

---

¹ “Pavel Filip: După ultimul an de guvernare Moldova este mai aproape de Europa,” pagina web a guvernului Moldovei, 8 mai 2018. <https://gov.md/en/content/pavel-filip-after-last-year-governance-moldova-closer-europe>.

² “Andrian Candu: Alegerile Parlamentare Trebuie Să Fie Corecte, Ca Cetățenii Să-și Poată Alege Liber Reprezentanții,” *Publika*, 14 septembrie 2018. <https://www.publika.md/andrian-candu-alegerile-parlamentare-trebuie-sa-fie-corecte-ca-cetatenii-sa-si-poata-alege-liber-reprezentantii-3018796.html>.

Democrația este una din comorile cele mai valoroase ale Moldovei. Țara are numeroase realizări în contul său. În 2014, a fost semnat Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană (UE). Acesta determină Moldova să implementeze reforme economice, juridice și financiare în schimbul unei cooperări mai strânse în mai multe domenii, inclusiv un regim liberalizat de vize. Acordul de Asociere reprezintă o realizare semnificativă a Guvernului. Regimul liberalizat de vize este popular în rândul cetățenilor. Libertățile fundamentale de exprimare, întrunire publică și asociere sunt în mare parte respectate. Organizațiile societății civile joacă un rol activ în viața politică. Alegerile competitive pluraliste sunt acum de rutină; alegătorii au o varietate de opțiuni politice. Inițiativele de a spori participarea femeilor în politică sunt în curs de implementare. Sondajele arată că cetățenii sunt motivați să voteze. Cu excepția semnificativă a alegerilor locale noi din Chișinău din vara anului 2018, analizate mai jos, organizațiile de observatori cu renume, naționale și internaționale, au caracterizat în mod consecvent alegerile din Moldova în ultimii ani drept credibile. Astfel, Moldova a demonstrat capacitatea de a desfășura un proces electoral autentic. Realizările democratice ale Moldovei sunt elemente de bază pentru asigurarea securității, prosperității și independenței pe termen lung.

În același timp, Moldova întâmpină provocări semnificative. Încrederea în instituții politice este joasă. Guvernele care se perpetuează sunt privite din perspectiva eșecului de a răspunde suficient grijilor cetățenilor de rând. Un sondaj al IRI din noiembrie 2018 arată că 71% din moldoveni declară că țara merge într-o direcție greșită, iar 86%³ spun că țara este mai degrabă guvernată în interesul unor grupuri, decât în interesul majorității.

Moldovenii sunt profund îngrijorați în privința corupției. 93% declară că aceasta este o problemă importantă sau foarte importantă și mulți cred că fenomenul este cel mai răspândit în Parlament, față de celelalte instituții.⁴ În 2014, un miliard de dolari a dispărut din trei bănci din Moldova, determinând necesitatea susținerii din partea Băncii Naționale, ceea ce a rezultat în creșterea prețurilor, scăderea creditelor și perturbări economice semnificative pentru cetățenii de rând. Mulți consideră că fraudele au implicat un oarecare nivel de complicitate din partea liderilor politici. În același an, Proiectul de Raportare a Crimei Organizate și a Corupției (OCCRP) a expus un vehicul criminal financiar, supranumit „Landromat”, care a spălat miliarde de dolari din Rusia prin bănci din Moldova, printre altele. Anchetarea acestor scheme continuă. În iulie 2018, Parlamentul a adoptat legea „amnistierii capitalului”, care permite persoanelor fizice să declare bunurile nedeclarate anterior, fără frica urmării penale, în schimbul unei taxe nominale. Aceste evenimente au amplificat percepția că liderii din Moldova tolerează și permit corupția.

Evenimentele electorale din ultimii ani au contribuit la creșterea neîncrederii. În iunie 2018, instanța a invalidat victoria unui candidat al partidului de opoziție la alegerile locale noi ale Primarului municipiului Chișinău. Acest fapt a fost interpretat pe larg ca un efort motivat politic de a împiedica un membru popular al opoziției să preia această poziție influentă. În pofida istoricului alegerilor naționale credibile din ultimii zece ani, mai mult de jumătate din cetățeni consideră că alegerile parlamentare din februarie 2019 nu vor fi în deplinătate libere și corecte.⁵

---

³ “Public Opinion Survey: Residents of Moldova” International Republican Institute, September 11-October 16, 2018, https://www.iri.org/sites/default/files/2018-11-15_moldova_poll.pdf.

⁴ Ibid.

⁵ Ibidem

Moldova are puternice legături istorice cu Rusia, iar cetățenii Moldovei văd vecinul lor nordic ca un important partener economic și politic. În același timp, Moscova exercită o presiune considerabilă asupra Moldovei prin perpetuarea conflictului înghețat în Transnistria, imixtiunea în comunitatea minoritară din Găgăuzia, presiunea economică și energetică, infiltrarea organizațiilor societății civile, de media, academice, religioase și de partid; și dezinformarea care contribuie la îndepărtarea Moldovei de partenerii europeni și cei din Vest.

În apropierea de alegerile parlamentare, există mai multe partide pregătite să concureze. Acestea includ Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM), partidul de guvernământ Partidul Democrat din Moldova (PDM), Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS), Partidul Politic Platforma Demnitate și Adevăr (PPDA), Partidul Comuniștilor (PCRM), Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM), Partidul Liberal (PL), și Partidul Șor. PAS și Platforma DA au format o alianță numită Blocul Acum.

Alegerile parlamentare oferă liderilor din Moldova o șansă să restabilească o parte din încrederea publicului și comunității internaționale care a fost erodată de scandalurile legate de corupție și controversele politice. Un proces democratic ar oferi speranță moldovenilor; ar impulsiiona implicarea publică constructivă; ar fortifica relațiile transatlantice; și ar determina reangajarea țării pe calea transformărilor pe care mulți le anticipau când partidele pro-europene au obținut majoritatea în parlament aproape 10 ani în urmă. Rezultatele alegerilor care ar reprezenta semnificativ gama de interese ale cetățenilor Moldovei ar înzestra noua guvernare, oricare ar fi componența ei, cu un mandat puternic pentru a governa și a introduce reformele necesare, dar dificile, care urmează a fi implementate pe măsură ce țara își caută locul său în comunitatea democrațiilor.

Responsabilitatea pentru acești pași le aparține, întâi de toate, cetățenilor. Succesul va fi consolidat de angajarea partenerilor din Vest pe parcursul alegerilor parlamentare și perioada de după acestea.

OBSERVĂRI

Urmează observările delegației în privința ariilor care pot fi îmbunătățite, precum și recomandările vizavi de abordarea provocărilor. Unele dintre sugestiile ar putea fi relevante spre implementare înainte de ziua alegerilor, 24 februarie 2019, iar altele pentru un termen mai lung.

Intimidarea

În alegeri nu există loc pentru intimidare. Aceasta este dificil de a fi cuantificată sau demonstrată, dar chiar și percepția unui mediu amenințător poate avea un efect de descurajare asupra tuturor participanților în proces. În cazul în care declarațiile de intimidare sunt răspândite pe larg, acestea pot umbri legitimitatea rezultatelor. În acest sens, liderii Guvernului și al Parlamentului au responsabilitatea și interesul de a lua măsuri extraordinare pentru consolidarea încrederii.

O formă de presupusă intimidare se referă la acuzații cu privire la încălcări electorale depuse împotriva persoanelor și partidelor din opoziție. O comisie parlamentară de investigație a acuzat-o pe Maia Sandu, lidera Partidului PAS, și pe Andrei Năstase, liderul Platformei DA, de acceptarea finanțării din surse străine presupus ilicite. Grupurile din societatea civilă, precum și liderii PAS și ai Platformei DA, califică aceste acuzații drept încercări malițioase de a-i discredita, intimida și, potențial, disqualifica aceste partide.

Mai mulți primari au raportat NDI în ultimul an că le-au fost intentate dosare penale false ca o metodă de presiune pentru a asigura suportul lor pentru Partidul Democrat. Unele partide de opoziție au întărit aceste declarații în discuțiile cu delegația. Unele partide de asemenea au comunicat delegației acuzații de supraveghere, defăimare și amenințări cu violență fizică. Alții au remarcat reticenta larg răspândită de a raporta public sau prin canale oficiale cazurile de intimidare, din cauza preocupărilor legate de represalii.

Ori de câte ori este posibil și rezonabil, victimele presupuselor intimidări sunt încurajați să prezinte dovezi către autoritățile relevante sau observatori, recunoscând constrângerile care pot fi impuse de frica represaliilor. Chiar și în absența dovezilor concrete, delegația a auzit numeroase acuzații, destul de consecvente, din mai multe surse, care sugerează o legitate. Aceasta, la rândul ei, diminuează încrederea în procesul electoral. Cetățenii și observatorii electorali își vor concentra atenția asupra posibilității partidelor și a candidaților de a se înregistra, desfășura campanii, accede în funcții și a-și îndeplini responsabilitățile în lipsa amenințărilor sau a fricii.

Justiția

Delegația NDI a auzit în repetate rânduri că încrederea în aplicarea și interpretarea imparțială a legilor electorale este mică. Această impresie a fost alimentată de o decizie a instanței care a declarat nevalide rezultatele alegerilor primarului general de Chișinău din 3 iunie 2018, fapt ce a provocat critici intense la nivel național și internațional. Andrei Năstase, lider al PPDA, l-a învins pe candidatul PSRM, Ion Ceban, cu 52,5% din voturi. Instanțele au anulat rezultatul alegerilor în baza adresărilor către alegători ale ambilor candidați din ziua alegerilor pe rețelele de socializare, zi în care activitățile de campanie sunt interzise. Năstase și alții au ripostat că ambii candidați nu au făcut agitație electorală, ci au chemat alegătorii la urne, precizând că unele instanțe din Europa au admis că o simplă chemare la vot în ziua alegerilor nu constituie o acțiune de campanie ilegală. În orice caz, sancțiunea de a anula rezultatul alegerilor este disproporțională față de însemnătatea infracțiunii imputate.

În declarația sa din septembrie 2018, Promo-LEX a constatat că situația creată în urma alegerilor locale noi ale Primarului municipiului Chișinău a creat un “precedent periculos care ar putea alimenta întrebări legate de imparțialitatea sistemului judiciar în contextul alegerilor parlamentare”.⁶ Într-adevăr, mulți dintre interlocutorii din partea partidelor politice și a societății civile ai delegației au exprimat îngrijorări cu privire la politizarea sistemului judiciar. În acest context, cetățenii Moldovei și observatorii internaționali vor urmări dacă sistemul judiciar își

---

⁶ “Monitorizarea implementării reformei electorale în Moldova în contextul viitoarelor alegeri parlamentare,” Declarația Asociației Promo-LEX la Reuniunea anuală de implementare a dimensiunii umane OSCE, 2018. <https://promolex.md/wp-content/uploads/2018/09/Presentation-of-Promo-LEX-Association-at-HDIM-2018.pdf>.

exercită atribuțiile electorale într-un mod imparțial, echitabil și transparent.

Folosirea excesivă a resursei administrative și finanțarea campaniei

Mașinăria statului trebuie să rămână neutră și resursele ei trebuie folosite în beneficiul tuturor alegătorilor, și nu în beneficiul sau detrimentul oricărui dintre concurenții electorali.

În practică poate fi dificil de făcut diferența dintre avantajele deținerii puterii și folosirea resursei administrative. În cadrul campaniilor din trecut, partidele și grupurile civice au consemnat estomparea liniei de hotar dintre resursele de campanie și resursele administrative în cazurile folosirii diferențiate a oficiilor și spațiilor administrative pentru activități de campanie, exercitării presiunii asupra bugetarilor să agite sau să voteze în favoarea unuia dintre candidați, folosirii mașinilor și combustibilului din proprietatea statului în scopuri de campanie, precum și ne-degrevării oportune a candidaților și activiștilor de campanie. Grupurile civice și partidele de opoziție au exprimat îngrijorări vizavi de folosirea resursei administrative în circumscripțiile uninominale. Într-o declarație din noiembrie 2017 Promo-LEX consemnează câteva vulnerabilități, inclusiv reglementarea insuficientă la fel ca și îngrijorarea că primarii și consilierii locali, pe care Promo-LEX îi consideră drept membri ai partidului de guvernământ, ar putea fi presați sau motivați să folosească resursele administrative în favoarea candidaților preferați de partid.⁷ Delegația nu a primit nici o probă cu privire la asemenea incidente, dar natura de scară largă a acestei îngrijorări determină necesitatea unor eforturi extraordinare din partea liderilor de partid, a activiștilor și aleșilor locali să respecte limita dintre resursele statului și resursele de campanie și să evite chiar și aparența caracterului impropriu. Din experiența alegerilor precedente, unii dintre interlocutorii delegației au notat că coruperea alegătorilor poate apărea ca o posibilitate și necesită măsuri preventive.

Finanțarea campaniei este reglementată de câteva legi și acte normative. Amendamentele operate în 2017 setează limitele donațiilor pentru persoanele fizice și juridice la 50 și respectiv 100 salarii medii lunare pe economie. Limitele cheltuielilor operate de concurenții electorali sunt determinate de CEC, dar încă nu a fost fixat plafonul pentru alegerile parlamentare. CEC este responsabilă de supravegherea generală a finanțelor utilizate în campanie, câteva din funcțiile de supraveghere fiind delegate consiliilor electorale de circumscripție. În aceeași ordine de idei, CEC conștientizează că povara administrativă va fi semnificativă în acest sens.

În anii precedenți, finanțarea de peste hotare a constituit un domeniu cheie de îngrijorare. În campania pentru alegerile parlamentare din 2014 Partidul Patria a fost eliminat din cursă din cauza utilizării ilegale a fondurilor de peste hotare. În 2016, un grup de jurnaliști de investigație au raportat posibile finanțări din exterior a Partidului Socialiștilor (PSRM).⁸ Câțiva dintre interlocutori au menționat importanța monitorizării strânse a activității fundațiilor de caritate care sunt afiliate concurenților electorali, care pot fi folosite pentru a ocoli restricțiile de finanțare a campaniei.

---

⁷ Promo-LEX, "Circumscripțiile uninominale – Între oportunitate politică și legalitate," 23 noiembrie, 2017. <https://promolex.md/11014-circumscripțiile-electorale-uninominale-intre-oportunitate-politica-si-legalitate/?lang=en>

⁸ Rise Moldova, "Russian-Linked Offshore Helps Fund Socialist Campaigns," September 28, 2016, <https://www.rise.md/english/russian-linked-offshore-helps-fund-socialist-campaigns/?lang=ru>

Mediul informațional

Mass-media trebuie să poată să colecteze și să comunice știri fără intervenții sau intimidare. Toate partidele și candidații care participă în alegeri trebuie să aibă acces echitabil la mass-media. Reflectarea acțiunilor politice ale partidelor și candidaților trebuie să fie corectă și echilibrată. Alegătorii trebuie să aibă acces la informație adecvată pentru a putea face alegeri informate.

Majoritatea moldovenilor declară că se informează despre știrile politice de la televizor. Ei pot alege dintr-o varietate de canale TV. Totuși, accesul lor la material imparțial sau la o gamă variată de viziuni este constrâns de concentrarea în câteva mâini a proprietății asupra canalelor mass-media. Marea majoritate a posturilor de televiziune domestice sunt, conform relatărilor, deținute de grupuri afiliate celor două cele mai mari partide. Liderii de la alte partide politice au raportat dificultăți în obținerea accesului la acele posturi. Există posturi mici de televiziune care nu sunt în proprietatea celor două grupuri mari, ca de exemplu TV8 și canalul Jurnal TV de opoziție, dar acestea au acoperire limitată și întâmpină dificultăți în încercarea lor de a rămâne viabili din punct de vedere financiar. Canalul public de televiziune Moldova 1, are o responsabilitate aparte de a oferi acoperire echilibrată. Platformele digitale oferă o gamă largă de opinii. Ele, de asemenea, constituie canale de dezinformare care nu sunt reglementate.

Delegația a auzit plângeri despre jurnaliști care au fost supravegheați și supuși altor forme de hărțuire. Freedom House menționează că reporterii deseori simt presiune politică din partea guvernării, așa ca interzicerea accesului la informație și evenimente, sau denunțuri publice din partea oficialilor de la guvernare. Acestea contribuie la auto-cenzură și la suprimarea știrilor critice.

În timpul campaniei electorale, radiodifuzorii sunt obligați prin lege să asigure o reflectare echitabilă și imparțială și condiții egale pentru toți candidații electorali, precum și să asigure timp de emisie și spațiu publicitar gratuit pentru fiecare concurent electoral. Aceste cerințe au devenit mai exigente în urma instituirii a 51 de circumscriptii uninominale. Radiodifuzorii sunt în așteptarea clarificărilor din partea CEC cu privire la particularitățile noilor cerințe, dar și a soluționării unor neconcordanțe apărute. Delegația a remarcat cu apreciere emisiunile dedicate informării alegătorilor și dezbaterile electorale planificate, inclusiv inițiativa comună a Asociației Promo-LEX și a postului de televiziune Moldova 1. Reprezentanții radiodifuzorilor i-au comunicat delegației faptul că uneori partidele nu profită de invitațiile la dezbateri și emisiuni politice.

Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA) este responsabil de aplicarea prevederilor de emisie. El aderă la o metodologie comprehensivă și transparentă de monitorizare. În același timp, nu dispune de suficiente resurse și are pârghii limitate de a obliga radiodifuzorii să respecte prevederile. Delegația a auzit că amenziile care pot fi aplicate sunt insuficiente pentru a preveni în mod eficient încălcările. Nu există dispoziții pentru reglementarea știrilor politice pe platformele

---

⁹ Freedom House, *Libertatea în Lume 2018: Profilul Moldovei*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/moldova>.

digitale.

WatchDog.MD, un ONG de expertiză, a concluzionat, într-un raport din iulie 2018, că moldovenii au acces la un volum considerabil de conținut media din Rusia, inclusiv dezinformare semnificativă, în primul rând datorită posturilor de televiziune moldovenești care retransmit emisiuni din Rusia.¹⁰ În ianuarie 2018, Parlamentul a adoptat așa-numita lege “anti-propagandă”, care efectiv interzice retranslarea în Moldova a programelor de televiziune cu conținut informativ, informativ-analitic, militar și politic din Rusia. Pe termen scurt, această măsură pare să fi redus cantitatea conținutului informativ din Rusia în Moldova, deși unele posturi din Moldova profită de lacunele din lege pentru a ocoli restricția.¹¹ Totodată, legislația nu ia în calcul dezinformarea canalizată prin platforme digitale și rețele de socializare.

Cu toate că interferența Rusiei nu poate fi ignorată, dezinformarea produsă local în Moldova devine o caracteristică tot mai proeminentă a peisajului politic. Aceste atacuri sunt diseminate prin mass-media tradițională, rețelele sociale și alte platforme digitale, dar și prin organizații sociale precum Biserica. Potrivit unor interlocutori ai delegației, aceasta contribuie la lipsă de încredere în instituțiile electorale, partide și potențiali candidați, și, în cele din urmă, în adevărul în sine.

Cadrul și administrația electorală

Un proces democratic necesită un cadru juridic solid și o administrație electorală imparțială și eficientă, care își desfășoară activitatea în mod transparent, inclusiv numără și raportează corect, onest și public rezultatele scrutinelor. Aceasta depinde de un proces legal imparțial și capabil să ofere remedii eficiente și în timp util pentru concurenții politici, alegători și alți actori implicați în activități cu caracter electoral.

Parlamentul a revizuit Codul electoral în 2017. Odată cu alegerile din februarie 2019, Moldova va trece de la un sistem proporțional la unul mixt. Din 101 de deputați, 50 vor fi aleși proporțional pe liste închise în circumscripția națională, iar ceilalți 51 vor fi aleși în circumscripții uninominale. Alte amendamente se referă la delimitarea circumscripțiilor, finanțarea partidelor, a campaniilor și a administrației electorale, sporirea participării femeilor și înregistrarea alegătorilor și a candidaților.¹² Delegația NDI a remarcat cu apreciere că unele din aceste modificări reflectă recomandările anterioare ale Comisiei de la Veneția și ale OSCE/ODIHR. Alte recomandări urmează să fie abordate.

Procesul înregistrării candidaților în circumscripțiile uninominale poate fi intens ca timp și efort. Interlocutorii delegației au identificat multiple ocazii în care detaliile tehnice ar putea fi folosite

---

¹⁰ Valeriu Pasha, Vasile Cantarji, Irina Sterpu, “Republic of Moldova’s Television Content and the Manner in Which It Is Shaping Electoral Behavior: An Assessment of Russia’s Influence on the Country’s Geo-Political Options,” Watchdog.MD, July 14, 2018,

<https://watchdog.md/wp-content/uploads/2018/07/Study-WatchdogMD-on-Russian-propaganda.pdf>

¹¹Ibid.

¹² Articolul 73 (2) Alegerile în Parlament vor fi conduse în baza unui sistem electoral mixt (proporțional și majoritar) într-o circumscripție națională și circumscripții uninominale.

pentru a descalifica candidați legitimi sau pentru a întârzia activitățile de campanie. Acestea includ procedurile de obținere a certificatelor de integritate (care confirmă eligibilitatea pentru funcții publice și dezvăluie finanțele personale), colectarea semnăturilor și înregistrarea propriu-zisă. Va fi foarte important ca tuturor candidaților să li se permită înregistrarea, iar descalificarea ar trebui să se producă doar în cazuri grave de ne-corespundere.

Modificările Codului Electoral au generat controverse. Așa cum a consemnat Comisia de la Veneția a Consiliului Europei, schimbările au fost efectuate fără un consens larg, provenit din consultări publice extinse¹³. Unele partide politice de opoziție și câteva ONG-uri cu care s-a întâlnit delegația s-au opus schimbărilor, în special din rațiuni de vulnerabilitate a circumscripțiilor uninominale în fața eventualelor manipulări electorale.

Comisia Electorală Centrală din Moldova este percepută drept experimentată și capabilă din punct de vedere tehnic. Schimbările sistemului electoral impun cerințe suplimentare organelor electorale, care vor fi nevoite să actualizeze sistemele și să organizeze instruirii ale membrilor organelor electorale la nivelul secțiilor de votare și de circumscripție. Acestea au determinat, de asemenea, o cerere mare pentru clarificarea procedurilor. Există riscul confuziei în rândul cetățenilor din cauza schimbărilor. Centrul pentru Instruire Continuă în Domeniul Electoral al CEC are responsabilitatea de a informa alegătorii și a instrui membrii organelor electorale. Delegația a remarcat cu apreciere eforturile de informare a alegătorilor prin diferite canale și platforme, reflectate pe site-ul voteaza.md și în campanii de educație civică televizate, dar și eforturile de mobilizare ale persoanelor care vor vota pentru prima dată.

Delegația a apreciat pozitiv rețelele de tineret și activiștii civici care vor desfășura campanii extensive online și offline de educare și mobilizare a alegătorilor.

La sfârșitul lunii noiembrie, Parlamentul a decis să organizeze un referendum consultativ în aceeași zi cu data desfășurării alegerilor parlamentare. Referendumul consultativ va întreba cetățenii despre crearea unui mecanism de revocare a deputaților și reducerea numărului de locuri în parlament de la 101 la 61. Până în prezent, nu a fost întreprinsă nicio măsură de educație publică cu privire la implicațiile schimbărilor propuse.

Guvernul a luat decizia să instaleze camere video în toate secțiile de votare și a explicat că acest pas este menit să asigure transparență. Unele grupuri civice și partide de opoziție au exprimat îngrijorări - camerele video ar putea avea un efect de intimidare a alegătorilor. Pentru a trece peste orice îndoială, va fi important ca Guvernul să clarifice problema integrității electorale ce urmează a fi rezolvată prin introducerea camerelor și dacă factorul potențialei intimidări a alegătorilor depășește posibilele beneficii.

---

¹³ Comisia Europeană pentru Democrație prin Lege (Comisia de la Veneția), Oficiul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE/ODIHR), “Opinia comună privind Legea pentru Modificarea și Completarea unor Acte Legislative (Sistemul electoral de Alegere a Parlamentului)”, adoptată de Consiliul pentru Alegeri Democratice în cadrul sesiunii nr. 61 (Veneția, 15 martie 2018) și de Comisia de la Veneția în cadrul Sesiunii Plenare nr. 114 (Veneția, 16-17 martie 2018), [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2018\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2018)008-e).

Asigurarea Dreptului de a Vota și a Participării

Dreptul universal de a participa la guvernare este afectat direct de problema eligibilității și înregistrării alegătorilor. Va fi important ca organele electorale să facă aranjamente transparente, corecte și rezonabile pentru toți moldovenii eligibili care doresc să voteze, respectând la maxim principiul “o persoană, un vot.”

Până la 1,5 milioane de moldoveni, din populația totală de aproximativ 3,5 milioane, locuiesc peste hotare, în mare parte în Rusia, Europa și America de Nord. Moldovenii care locuiesc peste hotarele țării sunt eligibili pentru a vota în secțiile de votare deschise în cele 41 reprezentanțe diplomatice ale țării peste hotare, precum și în alte locații propuse de autorități, în baza estimării fluxului așteptat de alegători. Trei din cele 51 circumscripții uninominale au fost alocate moldovenilor care locuiesc peste hotare. Deja au început a fi întreprinse eforturi de a ajunge la acești alegători. Inițiativa de a încuraja acești oameni să se înregistreze prealabil anunțând intenția de a vota peste hotare nu pare că va genera informație de încredere.

Unii interlocutori și-au exprimat îngrijorarea referitor la criteriile folosite de guvern pentru a determina numărul și locația secțiilor de votare internaționale, deoarece acestea sunt puțin înțelese și deschise pentru interpretare. CEC a menționat obstacolele legitime care îngreunează luarea acestor decizii, cauzate de absența informației comprehensive despre acești potențiali alegători. În alegerile prezidențiale din 2016, alegătorii moldoveni din S.U.A și Europa au stat în cozi lungi, iar în unele secții de votare s-au terminat buletinele de vot. Numărul buletinelor de vot care vor fi emise fiecărei secții de votare din afara țării în februarie 2019 a fost mărit de la trei mii la cinci mii, ceea ce este o schimbare pozitivă. Totuși, numărul și locația exactă a secțiilor de votare din afara țării vor fi confirmate cu 35 de zile înainte de alegeri. Criteriile conform cărora sunt luate aceste decizii ar trebui să fie transparente și guvernarea ar trebui să se ghideze, mai presus de toate, de principiul asigurării dreptului de a vota, mai mult decât orice considerente politice partizane.

Delegația a citit rapoarte că Guvernul Rusiei, în cooperare cu Președintele Dodon, oferă o amnistie moldovenilor care trăiesc în Rusia cu vize expirate. Pentru a beneficia de amnistie, moldovenii trebuie să părăsească Rusia nu mai târziu de 1 februarie 2019 și să se întoarcă nu mai târziu de 15 martie 2019, ceea ce se suprapune peste perioada alegerilor parlamentare. Președintele a estimat că până la 180 000 de cetățeni ar putea beneficia. Acei care se vor întoarce în Moldova vor avea oportunitatea de a vota în circumscripțiile lor, pe întreg teritoriul țării, în loc să fie restricționați la o circumscripție din diasporă. Aceasta ar putea influența rezultatul în circumscripții.

Două circumscripții vor fi atribuite cetățenilor Republicii Moldova care locuiesc în regiunea Transnistreană. Aceștia vor putea vota în mai multe secții de votare speciale din circumscripțiile vecine, aflate sub jurisdicția Guvernului Republicii Moldova. CEC desfășoară o campanie de informare pentru a încuraja cetățenii din regiunea Transnistreană să valorifice această oportunitate.

Activități de campanie (agitație electorală)

Toate partidele, candidații și echipele (staff-urile) de campanie ar trebui să fie libere în exprimarea mesajelor către public și să aibă oportunități adecvate de a face acest lucru, inclusiv să beneficieze de libertatea de a organiza întruniri pașnice și alte demonstrații ale suportului public și de asemenea să se poată deplasa liber pe întreg teritoriul țării în căutarea voturilor.

Conform legii, perioada de campanie va începe cu 30 de zile înaintea alegerilor. Este așadar prea devreme să evaluăm măsura în care partidele vor opera cu mesaje progresive și bazate pe probleme concrete. O abordare concentrată pe interesele cetățenilor va fi importantă pentru promovarea încrederii publice în procesul electoral și la punerea bazelor unei guvernări reprezentative și responsabile după alegeri.

Participarea femeilor

Femeile sunt reprezentate insuficient în politică și guvernare. Din 101 deputați ai actualului Parlament, 22 sunt femei. Conform analizei NDI, barierele cheie în calea participării femeilor sunt: eșecul partidelor de a promova femei, preferințele alegătorilor orientate mai mult spre bărbați, precum și stereotipurile culturale privind rolul femeilor în viața publică. Delegația a constatat cu apreciere că au fost adoptate câteva prevederi legislative menite să încurajeze partidele să înainteze candidate femei. O lege adoptată în 2016 stipulează că 40% din totalul candidaților de pe listele proporționale trebuie să fie femei. Cu toate acestea, fără prevederi care ar asigura ca femeile să nu fie plasate la capătul listelor, măsura ar putea să nu aibă efectul scontat. În cazul circumscripțiilor uninominale, numărul de semnături necesare pentru înregistrare este mai mic pentru candidate decât pentru candidați, astfel fiind introdus așa-zisul principiu al “discriminării pozitive.” În plus, partidele cu minim 40% femei candidate în circumscripțiile uninominale vor primi cu 10% mai mulți bani din bugetul de stat.

Observarea Alegerilor

Observarea națională și internațională a alegerilor va fi robustă și guvernarea și-a exprimat susținerea pentru aceste eforturi. OSCE/ODIHR planifică să delege 26 observatori pe termen lung (OTL) și 200 observatori pe termen scurt (OTS). IRI va detașa cinci echipe de OTL și va delega o misiune de rang înalt pentru ziua alegerilor. ENEMO, care este compusă din principalele grupuri non-partizane naționale de monitorizare din Europa Centrală și de Est și Eurasia, va avea o prezență pe termen lung de 18 membri, suplinită de 20 observatori pe termen scurt. Liderii ENEMO speră să obțină suficientă finanțare pentru a detașa observatori mobili în secțiile de votare în ziua alegerilor.

Promo-LEX, principala organizație de monitorizare a alegerilor și promovare a drepturilor omului din Moldova, va detașa observatori pe termen lung în toate diviziunile administrative ale Moldovei (Chișinău, Bălți, Găgăuzia și 32 de raioane). Aceștia se vor axa, în mod special, și vor raporta finanțarea și cheltuielile în campaniile electorale. Pentru ziua alegerilor, organizația va detașa observatori în toate secțiile de vot, inclusiv în cele de peste hotare, și va efectua tabularea paralelă a voturilor (PVT). PVT va permite observatorilor să evalueze exact calitatea proceselor din ziua alegerilor și să verifice în mod independent rezultatele.

Mulți dintre interlocutorii delegației au accentuat importanța unor angajamente internaționale mai largi cu Moldova, în special în preajma alegerilor. Observarea alegerilor este o modalitate de a satisface această cerință.

RECOMANDĂRI

Guvernului Republicii Moldova:

- Să sublinieze public și în mod repetat, fără echivoc, că nu va fi tolerată intimidarea partidelor, a candidaților, a jurnaliștilor, a reprezentanților societății civile și a alegătorilor, iar cei care nu se vor conforma vor fi trași la răspundere în deplinătatea legii. Partidele și candidații trebuie să aibă totală încredere că vor putea să se înregistreze și să desfășoare campanie în mod liber.
- Să întreprindă un efort vizibil și coordonat de informare a funcționarilor publici și a publicului despre faptul că folosirea abuzivă a resurselor administrative nu va fi tolerată, iar cei care nu se vor conforma vor fi trași la răspundere.
- Să asigure ca organele de aplicare a legii să reacționeze la acuzațiile cu privire la încălcări administrative sau penale operativ, imparțial, transparent și eficient.
- Să depună toate eforturile necesare pentru a asigura dreptul la vot al alegătorilor de peste hotare prin deschiderea unui număr suficient de secții de vot, a le stabili în locațiile unde sunt concentrați cetățenii ai Moldovei, a publica criteriile pentru aceste determinări și a asigura secțiile de vot cu suficiente resurse pentru acomodarea tuturor cetățenilor care vor să voteze.
- Să clarifice scopurile instalării camerelor video în secțiile de votare, și termenii de accesare a înregistrărilor, inclusiv de către organizațiile de observatori naționali și internaționali.

Instanțelor judecătorești

- Să exercite responsabilitățile sale într-o manieră imparțială, corectă și transparentă, în concordanță cu principiile statului de drept și indiferent de considerente politice.

Parlamentului

După alegerile parlamentare, noul Parlament ar trebui:

- Să întreprindă un proces inclusiv și consultativ menit să creeze consens în privința codului electoral în perspectiva alegerilor naționale din viitor.
- Să ia în calcul elaborarea regulilor care interzic monopolurile în domeniu mass-media și evită conflictele de interese prin restricționarea deținerii de către funcționari și demnitari publici a holding-urilor media.
- Să ia în considerare modificări legislative care ar asigura aplicarea mai bună a prevederilor existente, menite să propulseze participarea femeilor în procesul politic.

Organelor Electorale

- Să se asigure că toți candidații au oportunități egale și acces la înregistrare.
- Să continue eforturile de a oferi instruire comprehensivă reprezentanților administrației electorale de toate nivelurile.

- Să continue campaniile de educație electorală pentru a familiariza cetățenii cu noile schimbări și să promoveze încrederea publică.
- Să ofere clarificări oportune radiodifuzorilor și altor părți interesate despre cerințele legate de alegeri.

Partidelor și Candidaților

- Să accentueze liderilor de partid, activiștilor și echipelor de campanie că intimidarea, amenințările și coruperea constituie practici inacceptabile și nu vor fi tolerate.
- Să beneficieze pe deplin de oportunitățile de a participa la dezbateri și emisiuni constructive, bazate pe problemele cu care se confruntă cetățenii pentru a informa alegătorii despre opțiunile pe care le au.
- Să evite dezinformarea, discursul de ură și retorica de campanie care defăimează oamenii sau amplifică divizarea societății.
- Să respecte în totalitate toate legile și regulile ce țin de finanțarea partidelor și campaniilor.
- Să încurajeze susținătorii care trăiesc peste hotare să se înregistreze în prealabil ca alegători și să îi informeze despre numărul și localizarea secțiilor de votare.
- Să respecte cota de gen și stimulii referitor la egalitatea de gen și să includă obiective ce țin de egalitatea de gen în agendele de politici.
- În cazul în care este rezonabil și posibil, să aducă probe în susținerea acuzațiilor de intimidare, amenințări, corupere și să urmărească încălcările electorale prin canalele administrative sau judiciare adecvate.
- Să asigure în mod special ca activitățile de agitație electorală din ziua alegerilor să nu contribuie la o atmosferă de intimidare a alegătorilor în jurul secțiilor de votare.

Mass-mediei

- Să ofere reflectarea corectă și imparțială, și acces echitabil tuturor concurenților electorali, în conformitate cu legile și regulamentele aplicabile.

Comunității Internaționale

- Să se asigure că toate organizațiile naționale și internaționale credibile au suficientă finanțare pentru a implementa programe robuste și comprehensive de observare a alegerilor, a mass-mediei și a procedurilor judiciare.
- Să faciliteze angajarea personală frecventă, intensă și asumată a reprezentanților de rang înalt ai guvernării și legislativului, cu omologii din Moldova.

Adițional, toate părțile interesate și cetățenii trebuie să depună eforturi pentru a asigura că dezinformarea, cu originea atât în țară cât și de peste hotare, este expusă și nu interferează cu abilitatea alegătorilor de a lua decizii libere și informate.

DESPRE DELEGAȚIE

Delegația a inclus următorii membri: Michael Carpenter, Director Senior al Centrului Penn Biden pentru Diplomatie și Implicare Globală; Katie Fox, Vice-Director de programe NDI pentru Eurasia; Laura Jewett, Director de programe NDI pentru Eurasia; Samantha Schifrin,

Consultant Legislativ pentru David E. Price, Congressmanul S.U.A. și Copreședinte al grupului din Congres pentru Moldova; Pamela Hyde Smith, fostă Ambasadoare a S.U.A. în Moldova; Zlatko Vujovic, Președintele Consiliului de Administrare al Centrului pentru Monitorizare și Cercetare din Montenegro și Secretar General al ENEMO; și Andrew Young, Director de programe NDI în Moldova.

În perioada 12-15 decembrie, delegația a avut întâlniri în Chișinău cu: reprezentanți ai diferitor partide politice; grupuri de observatori naționali și internaționali; reprezentanții mass-media; lideri din guvern; administrația electorală; agenții guvernamentale; deputați; primari; și reprezentanți ai societății civile și ai comunității diplomatice. Delegația și-a desfășurat activitatea în concordanță cu legile din Moldova și *Declarația Principiilor de Observare Internațională a Alegerilor*,¹⁴ care a fost lansată în 2005 la Națiunile Unite. NDI este printre cele 55 organizații neguvernamentale interguvernamentale și internaționale care au aprobat Declarația. Delegația nu caută să intervină în procesul electoral din Moldova, și nici nu intenționează să facă o evaluare finală a procesului electoral la acest moment. În cele din urmă, oamenii din Moldova vor determina credibilitatea alegerilor din țara lor și dezvoltarea democratică a țării. Prin urmare, delegația oferă această declarație pre-electorală în spiritul susținerii și consolidării instituțiilor și proceselor democratice din Moldova.

Observările delegației provin din activitatea curentă a NDI în Moldova, misiunea de evaluare a necesităților a Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa, Oficiul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE/ODIHR), precum și eforturile de monitorizare în desfășurare ale Promo-LEX, ale Rețelei Europene a Organizațiilor de Monitorizare a Alegerilor (ENEMO) și ale Institutului Republican Internațional (IRI) - fiecare dintre care vor desfășura observarea alegerilor pe termen lung și pe termen scurt. Reprezentanții NDI din Chișinău vor rămâne în contact strâns cu aceste organizații înainte, pe parcursul și după alegeri.

Delegația dorește să transmită mulțumiri National Endowment for Democracy, care a finanțat efortul, alături de Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională și Departamentul de Stat, care susține programele de asistență în domeniul democrației în Moldova. Delegația își exprimă gratitudinea pentru toți cei din Moldova care au acordat timp pentru a împărtăși liber părerile lor. Aceste păreri au contribuit la prezenta declarație și au făcut posibilă activitatea misiunii. NDI este gata să continue susținerea eforturilor din Moldova de a construi și menține practicile, instituțiile și valorile democratice.

---

¹⁴ ndi.org/files/DoP-ENG.pdf.